

**มาตรการทางกฎหมายในการควบคุมตัวพระภิกษุ
ผู้ถูกกล่าวหากระทำความผิดอาญา**
**LEGAL MEASURES FOR THE DETENTION OF BUDDHIST MONKS ACCUSED
OF COMMITTING CRIMINAL OFFENSES**

พระครูชินวีรบัณฑิต (เอก เฉยประทุม)*, โกเมศ ขวัญเมือง, ภูริวัจน์ ปุณยวุฒิปรีดา
Phrakhruchinaveerabandit (Ek Choeiprathum)*, Gomes Kwanmuang, Phuriwat Punyawutipreeda

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

*Corresponding Author E-mail: eak_mcu1@hotmail.com

Received June 25, 2026; Revised July 27, 2026; Accepted August 5, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษามาตรการทางกฎหมายที่ใช้ในการควบคุมตัวบุคคลที่ถูกกล่าวหากระทำความผิดอาญา 2. วิเคราะห์มาตรการทางกฎหมายที่ใช้ในการควบคุมตัวพระภิกษุที่ถูกกล่าวหากระทำความผิดอาญา และ 3. เพื่อเสนอรูปแบบมาตรการทางกฎหมายที่เหมาะสมในการควบคุมตัวพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหากระทำความผิดอาญา การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วยการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 25 รูปหรือคน ซึ่งคัดเลือกแบบเจาะจงจาก 5 กลุ่ม ได้แก่ พระสังฆาธิการ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา นักวิชาการด้านนิติศาสตร์ ข้าราชการที่เกี่ยวข้อง และผู้นำชุมชน กลุ่มละ 5 รูปหรือคน และการสนทนากลุ่มเฉพาะผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 11 รูปหรือคน ซึ่งเป็นผู้มีความรู้และประสบการณ์ด้านกฎหมาย พระพุทธศาสนา กระบวนการยุติธรรม และการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้างและแบบสนทนากลุ่มเฉพาะ ซึ่งผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหา การตีความ และการตรวจสอบสามเส้า

ผลการวิจัยพบว่า 1. มาตรการควบคุมตัวบุคคลในคดีอาญาต้องตั้งอยู่บนอำนาจตามกฎหมาย ความจำเป็น ความได้สัดส่วน และการคุ้มครองสิทธิภายใต้การตรวจสอบของศาล 2. การควบคุมตัวพระภิกษุมีลักษณะเฉพาะ เพราะกระทบทั้งเสรีภาพของบุคคล สถานะสมณเพศ ศักดิ์ศรีทางศาสนา และความเชื่อมั่นของสังคม โดยบทบัญญัติมาตรา 29 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ยังมีช่องว่างด้านหลักเกณฑ์และกลไกตรวจสอบก่อนการสละสมณเพศ และ 3. รูปแบบมาตรการที่เหมาะสม คือ รูปแบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญาสำหรับพระภิกษุแบบบูรณาการ หรือ Integrated Monastic Criminal Justice Model: IMCJM ซึ่งเป็นระบบความร่วมมือระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ ประกอบด้วยกำหนัดฐานอำนาจตามกฎหมาย การคุ้มครองสถานะสมณเพศ การใช้มาตรการควบคุมตัวตามหลักความจำเป็นและความได้สัดส่วน การคุ้มครองสิทธิและกลไกตรวจสอบโดยศาลหรือคณะกรรมการร่วม

คำสำคัญ: มาตรการทางกฎหมาย, การควบคุมตัว, พระภิกษุ, ความผิดอาญา

Abstract

This research article aimed to: 1. examine the legal measures governing the detention of persons accused of criminal offences; 2. analyze the legal measures applicable to the

detention of Buddhist monks accused of criminal offences; and 3. propose an appropriate legal model for the detention of such monks. This qualitative research employed documentary research, in-depth interviews, and focus group discussion. The key informants for the in-depth interviews consisted of 25 participants purposively selected from five groups: Sangha administrators, Buddhist scholars, legal scholars, relevant government officials, and community leaders, with five participants from each group. In addition, a focus group discussion was conducted with 11 experts possessing knowledge and experience in law, Buddhism, criminal justice, and Sangha administration. The research instruments were semi-structured interview guidelines and focus group discussion guidelines, both of which were examined for content validity. The data were analyzed through content analysis, interpretation, and triangulation.

The findings revealed that: 1. the detention of persons in criminal proceedings must be based on lawful authority, necessity, proportionality, rights protection, and judicial oversight; 2. the detention of Buddhist monks has distinctive implications because it affects not only personal liberty, but also monastic status, religious dignity, and public confidence. Section 29 of the Sangha Act B.E. 2505 (1962) still contains gaps concerning clear criteria and review mechanisms prior to compulsory disrobing; and 3. the appropriate legal measure is the Integrated Monastic Criminal Justice Model (IMCJM), which establishes cooperation between state authorities and Sangha institutions. The model comprises five components: Legal Authority, Monastic Status Protection, Proportional Detention, Rights Protection, and Independent Oversight by courts or a joint review committee.

Keywords: Measures, Detention, Buddhist Monks, Criminal Offences

บทนำ

การจับ การควบคุม และการขังบุคคลเป็นมาตรการของรัฐที่กระทบต่อสิทธิและเสรีภาพในร่างกาย จึงต้องมีฐานกฎหมาย พยานหลักฐาน และเหตุจำเป็น การป้องกันการหลบหนี การยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐาน หรือการก่ออันตราย โดยต้องไม่ใช่เพื่อความสะดวกของเจ้าหน้าที่หรือเป็นการลงโทษล่วงหน้า เมื่อเหตุจำเป็น สิ้นสุดลงต้องปล่อยตัวบุคคลนั้น หลักการดังกล่าวสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2560 และกติกา ระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ซึ่งรับรองเสรีภาพในร่างกาย ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และหลักสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์ ดังนั้น รัฐควรพิจารณาการปล่อยชั่วคราว การรายงานตัว การห้ามเดินทาง หรือมาตรการอื่นที่กระทบสิทธิไม่น้อยกว่าก่อนใช้การควบคุมตัว (ณรงค์ ใจหาญ, 2568) เมื่อผู้ถูกกล่าวหาเป็น พระภิกษุ การจับหรือควบคุมตัวย่อมมีลักษณะเฉพาะ เนื่องจากพระภิกษุมีสถานะเป็นทั้งบุคคลตามกฎหมาย บรรพชิตตามพระธรรมวินัย และสมาชิกของสถาบันพระพุทธศาสนา จึงอยู่ภายใต้กฎหมายแผ่นดิน พระวินัย และจารีตอันดีงามของสังคม (วัดบวรนิเวศวิหาร, 2564) การดำเนินคดีจึงต้องประสานอำนาจรัฐกับระบบ ปกครองคณะสงฆ์ตามแนวคิดพหุนิยมทางกฎหมาย (อภิรักษ์ ปาसानะเก, 2568) สถานะทางศาสนามีใช้ ข้อยกเว้นความรับผิด แต่รัฐต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อสมณเพศ สมณศักดิ์ การปฏิบัติศาสนกิจ ชื่อเสียง และความศรัทธาของประชาชน เพื่อรักษาสมดุลระหว่างความเสมอภาค ประสิทธิภาพของกระบวนการยุติธรรม และศักดิ์ศรีสมณเพศ

ปัญหาทางกฎหมายที่สำคัญปรากฏในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 29 ซึ่งบัญญัติว่า เมื่อพระภิกษุถูกจับโดยต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา หากพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการไม่เห็นสมควรให้ปล่อยชั่วคราว และเจ้าอาวาสแห่งวัดที่พระภิกษุนั้นสังกัดไม่รับตัวไว้ควบคุม พนักงานสอบสวนไม่เห็นสมควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม หรือพระภิกษุนั้นมิได้สังกัดวัดใด พนักงานสอบสวนมีอำนาจดำเนินการให้พระภิกษุรูปนั้นสละสมณเพศได้ แม้บทบัญญัตินี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขข้อขัดข้องทางปฏิบัติในการควบคุมตัวผู้ต้องหา ซึ่งยังดำรงสมณเพศ แต่กลับเชื่อมโยงการไม่ได้รับการปล่อยชั่วคราว ซึ่งเป็นมาตรการชั่วคราวเพื่อประโยชน์แห่งคดี เข้ากับการสิ้นสุดสถานะทางศาสนา ทั้งที่ยังไม่มีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าพระภิกษุนั้นกระทำความผิด (ปัญญนิสารต์ องค์กรปรัชญาคุณ, 2566) กฎหมายยังขาดหลักเกณฑ์และกลไกคุ้มครองสิทธิที่ชัดเจน ทำให้การดำเนินการต้องพึ่งพาดุลพินิจของเจ้าหน้าที่เป็นสำคัญ (สำราญ ย่อยไรสงค์, 2569) การใช้อำนาจรัฐให้พระภิกษุสละสมณเพศก่อนคดีถึงที่สุดต้องคำนึงถึงหลักสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์และสิทธิตามรัฐธรรมนูญ โดยควรกำหนดวิธีการและสถานที่ควบคุมที่เหมาะสมแทนการบังคับให้สละสมณเพศทันที นอกจากนี้ การไม่มีหลักเกณฑ์ว่ากรณีใดเจ้าอาวาสควรรับตัวไว้ควบคุม การขาดสถานที่ควบคุมเฉพาะ และการไม่มีองค์กรกลั่นกรองก่อนดำเนินการให้สละสมณเพศ ยังเปิดช่องให้มีการใช้มาตรา 29 แตกต่างกันในแต่ละกรณีและอาจนำไปสู่การใช้อำนาจเกินสมควร สภาพปัญหาดังกล่าวปรากฏอย่างน้อยสองกรณีสำคัญ กรณีแรก คือ พระภิกษุไม่ได้รับการปล่อยชั่วคราวและถูกดำเนินการให้สละสมณเพศก่อนคดีถึงที่สุด แม้ต่อมาศาลอาจพิพากษายกฟ้องหรือปรากฏว่าพยานหลักฐานไม่เพียงพอ แต่การกลับคืนสู่สถานะเดิมอาจทำได้ยาก เพราะพระภิกษุได้สูญเสียสถานะทางศาสนา ตำแหน่งทางคณะสงฆ์ ชื่อเสียง และความเชื่อถือของประชาชนไปแล้ว (ดิณเมธ วงศ์ใหญ่, 2569) จึงเสนอไปในทิศทางเดียวกันว่า การบังคับให้สละสมณเพศก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุดอาจกระทบต่อสิทธิและศักดิ์ศรีของพระภิกษุ และควรให้องค์กรคณะสงฆ์เข้ามามีส่วนร่วมในการพิจารณา กรณีที่สอง คือ การจับกุมโดยใช้เครื่องพันธนาการเกินความจำเป็น การนำตัวพระภิกษุไปปรากฏในที่สาธารณะ การเผยแพร่ภาพและชื่อกล่าวหาผ่านสื่อมวลชน หรือการแถลงข่าวในลักษณะที่ทำให้สังคมเข้าใจว่าพระภิกษุเป็นผู้กระทำความผิดแล้ว การดำเนินการเช่นนี้อาจสร้างความอับอายและกลายเป็นตราบาปถาวร แม้ภายหลังจะมีคำพิพากษายกฟ้องก็ตาม อีกทั้งยังส่งผลกระทบต่อวัด ชุมชน และภาพลักษณ์ของพระพุทธศาสนาโดยรวม การใช้อำนาจสอบสวนจึงต้องอยู่ภายใต้หลักความชอบด้วยกฎหมายและการตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพ เพื่อมิให้กระทบสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาเกินกว่าที่จำเป็น (ศักดิ์มงคล เอื้อคณิต, 2567) ตัวอย่างทั้งสองกรณีมิได้หมายความว่าพระภิกษุควรได้รับการยกเว้นจากการจับกุมหรือดำเนินคดี แต่ชี้ให้เห็นว่า รัฐควรแยกมาตรการเพื่อประกันการดำเนินคดีออกจากมาตรการที่ก่อผลร้ายต่อสถานะทางศาสนาและชื่อเสียงก่อนที่จะมีการพิสูจน์ความผิดอย่างถึงที่สุด

จากปัญหาดังกล่าว การศึกษานี้จึงใช้กรอบวิเคราะห์หลายประการประกอบกัน กล่าวคือ หลักนิติธรรม ใช้ตรวจสอบว่าการจับ การควบคุมตัว และการให้สละสมณเพศมีฐานอำนาจที่ชัดเจน สามารถคาดหมายได้ และอยู่ภายใต้การควบคุมตรวจสอบหรือไม่ หลักสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์ใช้ประเมินว่าพระภิกษุถูกปฏิบัติเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดก่อนคดีถึงที่สุดหรือไม่ หลักความจำเป็นใช้พิจารณาว่ามีเหตุจำเป็นอย่างแท้จริงในการควบคุมตัวหรือยังสามารถใช้มาตรการอื่นที่กระทบสิทธิน้อยกว่าได้ หลักความได้สัดส่วนใช้ชี้แจงน้ำหนักระหว่างประโยชน์สาธารณะในการดำเนินคดีกับผลกระทบต่อเสรีภาพ สถานะทางศาสนา และชื่อเสียง ส่วนหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ใช้กำกับมิให้เจ้าหน้าที่ใช้กำลัง เครื่องพันธนาการ หรือการเผยแพร่ข้อมูลในลักษณะประจานผู้ถูกกล่าวหา ขณะเดียวกัน ได้นำหลักสัปปุริสธรรม 7 มาใช้เป็นกรอบทางจริยธรรมสำหรับกำกับการใช้ดุลพินิจให้เหมาะสมกับข้อเท็จจริง บุคคล เวลา สถานที่ และผลกระทบของแต่ละกรณี (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2557) อย่างไรก็ตาม กฎหมายไทยยังขาดหลักเกณฑ์เฉพาะในการประสานงานระหว่างตำรวจ

อัยการ ศาล สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และคณะสงฆ์ ขาดสถานที่ควบคุมที่เหมาะสม และขาดแนวปฏิบัติมาตรฐานในการคุ้มครองสิทธิและศักดิ์ศรีสมณเพศ บทความนี้จึงมุ่งศึกษามาตรการทางกฎหมายในการควบคุมตัวบุคคล วิเคราะห์ปัญหาการควบคุมตัวพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญา และเสนอรูปแบบมาตรการทางกฎหมายที่เหมาะสม เพื่อสร้างสมดุลระหว่างประสิทธิภาพในการบังคับใช้กฎหมาย การคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา และการรักษาศักดิ์ศรีสมณเพศกับความศรัทธาของสังคมไทย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษามาตรการทางกฎหมายที่ใช้ในการควบคุมตัวบุคคลที่ถูกกล่าวหากระทำความผิดอาญา
2. เพื่อวิเคราะห์มาตรการทางกฎหมายที่ใช้ในการควบคุมตัวพระภิกษุที่ถูกกล่าวหากระทำความผิดอาญา
3. เพื่อเสนอรูปแบบมาตรการทางกฎหมายที่เหมาะสมในการควบคุมตัวพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหากระทำความผิดอาญา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มเฉพาะ โดยมุ่งวิเคราะห์กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมตัวผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาทั่วไปและการควบคุมตัวพระภิกษุที่ถูกกล่าวหากระทำความผิดอาญา รวมทั้งสังเคราะห์แนวทางเชิงนโยบายและรูปแบบมาตรการที่เหมาะสม

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึกมีจำนวน 25 รูปหรือคน แบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม กลุ่มละ 5 รูปหรือคน ได้แก่ พระสังฆาธิการ นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา นักวิชาการด้านนิติศาสตร์ ข้าราชการที่เกี่ยวข้อง และผู้นำชุมชน การกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้ข้อมูลครอบคลุมมิติด้านการปกครองคณะสงฆ์ พระธรรมวินัย หลักกฎหมาย การบังคับใช้กฎหมาย และผลกระทบทางสังคม โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจงจากบุคคลที่มีความรู้ ประสบการณ์ หรือมีบทบาทเกี่ยวข้องโดยตรงกับประเด็นที่ศึกษา และการสนทนากลุ่มเฉพาะร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 11 รูปหรือคน ให้ข้อเสนอแนะต่อข้อค้นพบ ตลอดจนแนวทางและรูปแบบมาตรการทางกฎหมายในการควบคุมตัวพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญาให้มีความเหมาะสมและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือวิจัยประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้างและแบบสนทนากลุ่มเฉพาะ ซึ่งสร้างจากการทบทวนเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และกรอบวัตถุประสงค์การวิจัย เครื่องมือผ่านการตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน และมีค่าความตรงเชิงเนื้อหาและความเหมาะสมของถ้อยคำทั้งฉบับ มีค่า S-CVI เท่ากับ 1.00 ตามแนวทางการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือเชิงเนื้อหา (Wynd et al., 2003) จึงนำไปใช้เก็บข้อมูล

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิ เช่น พระไตรปิฎก กฎหมาย รัฐธรรมนูญ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎหมายต่างประเทศ หนังสือ บทความ

และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกและจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ โดยแจ้งวัตถุประสงค์ ขออนุญาตบันทึกข้อมูล และรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูลตามหลักจริยธรรมการวิจัย

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหา การตีความ การจัดหมวดหมู่ประเด็น และการสังเคราะห์เชิงแนวคิด โดยตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ได้แก่ ด้านข้อมูล ด้านนักวิจัย ด้านทฤษฎี และด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อเสริมความน่าเชื่อถือและลดอคติในการแปลความหมาย (Denzin & Lincoln, 2000) ประเด็นการวิเคราะห์ถูกจัดเป็น 3 กลุ่มตามวัตถุประสงค์ คือ มาตรการควบคุมตัวบุคคลทั่วไป มาตรการควบคุมตัวพระภิกษุ และแนวทางพัฒนารูปแบบมาตรการที่เหมาะสม

ผลการวิจัย

1. มาตรการควบคุมตัวบุคคลที่ถูกกล่าวหากระทำความผิดอาญา พบว่า มาตรการควบคุมตัวบุคคลที่ถูกกล่าวหากระทำความผิดอาญาเป็นมาตรการจำกัดเสรีภาพที่รัฐใช้เพื่อประโยชน์แห่งกระบวนการยุติธรรม เช่น ป้องกันการหลบหนี ป้องกันการยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐาน ป้องกันการกระทำผิดซ้ำ และประกันการมีตัวผู้ต้องหาเข้าสู่กระบวนการพิจารณา อย่างไรก็ตาม การควบคุมตัวมิใช่มาตรการทั่วไป แต่เป็นข้อยกเว้นที่ต้องใช้เท่าที่จำเป็นภายใต้การตรวจสอบของศาล มาตรการควบคุมตัวที่ชอบธรรมต้องมีองค์ประกอบ 4 ด้าน ได้แก่ อำนาจตามกฎหมาย ความจำเป็น ความได้สัดส่วน และการคุ้มครองสิทธิและกระบวนการที่เป็นธรรม กล่าวคือ เจ้าหน้าที่รัฐต้องมีฐานอำนาจตามกฎหมายอย่างชัดเจน ต้องแสดงเหตุจำเป็นที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ต้องเลือกมาตรการที่กระทบน้อยที่สุด และต้องคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา เช่น สิทธิรับทราบข้อกล่าวหา สิทธิในการมีทนายความ สิทธิในการขอลปล่อยชั่วคราว และสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าศาลจะมีคำพิพากษาถึงที่สุด

การควบคุมตัวบุคคลในคดีอาญาจึงมิใช่เพียงกระบวนการทางเทคนิคของเจ้าหน้าที่รัฐ แต่เป็นจุดตัดระหว่างอำนาจรัฐกับเสรีภาพของบุคคล หากเจ้าหน้าที่ใช้อำนาจโดยปราศจากเหตุจำเป็นหรือใช้มาตรการที่หนักเกินสมควร ย่อมกระทบต่อหลักนิติธรรมโดยตรง ดังนั้น แนวทางที่เหมาะสมคือการถือว่าการปล่อยชั่วคราวหรือมาตรการทางเลือกเป็นหลัก ส่วนการควบคุมตัวเป็นข้อยกเว้นที่ต้องมีเหตุผลรองรับและสามารถตรวจสอบได้ ผลการสัมภาษณ์สะท้อนว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เห็นตรงกันว่า การควบคุมตัวต้องมีฐานกฎหมายและเหตุจำเป็นที่ชัดเจน มิใช่ใช้เพื่อความสะดวกในการสอบสวน หรือเพื่อสร้างแรงกดดันต่อผู้ถูกกล่าวหา โดยเฉพาะในกรณีที่ผู้ถูกกล่าวหาไม่มีทนายความอยู่เป็นหลักแหล่ง ไม่มีพฤติการณ์หลบหนี และไม่มีพฤติการณ์ยุ่งเหยิงกับพยานหลักฐาน การใช้มาตรการรายงานตัว การกำหนดเงื่อนไข หรือการประกันตัวจึงเป็นทางเลือกที่สอดคล้องกับหลักความได้สัดส่วนมากกว่า

2. มาตรการควบคุมตัวพระภิกษุที่ถูกกล่าวหากระทำความผิดอาญา พบว่า การควบคุมตัวพระภิกษุมีความซับซ้อนมากกว่าการควบคุมตัวบุคคลทั่วไป เพราะพระภิกษุมีสถานะเป็นทั้งบุคคลตามกฎหมาย ผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญา และบรรพชิตตามพระธรรมวินัย การดำเนินการใด ๆ จึงกระทบทั้งเสรีภาพส่วนบุคคล สถานะสมณเพศ ศักดิ์ศรีทางศาสนา และความศรัทธาของประชาชน

อำนาจตามกฎหมายและโครงสร้างพบว่า มาตรา 29 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ให้อำนาจพนักงานสอบสวนดำเนินการให้พระภิกษุสละสมณเพศได้ แต่ยังขาดหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนว่ากรณีใดควรปล่อยชั่วคราว กรณีใดควรให้เจ้าอาวาสรับตัวไปควบคุม และกรณีใดจึงควรถึงขั้นสละสมณเพศ ช่องว่างดังกล่าวทำให้การปฏิบัติขึ้นอยู่กับดุลพินิจของเจ้าหน้าที่เป็นสำคัญ และอาจนำไปสู่ความไม่เป็นมาตรฐานในแต่ละพื้นที่

สถานะทางพระธรรมวินัยและศักดิ์ศรีสมณเพศ พบว่า การสละสมณเพศก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุด อาจกระทบต่อหลักสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์ เพราะระดับพยานหลักฐานในชั้นจับกุมหรือควบคุมตัวยังเป็นเพียง เหตุอันควรสงสัย มิใช่การพิสูจน์ความผิดโดยศาล นอกจากนี้ การใส่กุญแจมือ การเผยแพร่ภาพต่อสื่อมวลชน หรือการเร่งให้ลาสิกขา ก่อนตรวจสอบข้อเท็จจริงเพียงพอ อาจเป็นมาตรการที่เกินจำเป็นและไม่สอดคล้องกับ หลักความได้สัดส่วน

การคุ้มครองสิทธิและกลไกตรวจสอบพบว่า ประเทศไทยยังไม่มีระบบตรวจสอบเฉพาะก่อนการสละ สมณเพศหรือก่อนใช้มาตรการที่กระทบสถานะสมณเพศอย่างรุนแรง แม้กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา จะกำหนดให้มีการตรวจสอบโดยศาล แต่ยังไม่มีส่วนร่วมนระหว่างศาล อัยการ ตำรวจ สำนักงานพระพุทธศาสนา แห่งชาติ มหาเถรสมาคม และคณะสงฆ์ในพื้นที่อย่างเป็นระบบ

3. รูปแบบมาตรการที่เหมาะสมในการควบคุมตัวพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหากระทำความผิดอาญา ผลการวิจัยเสนอให้พัฒนาระบบควบคุมตัวพระภิกษุในลักษณะบูรณาการระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์ โดยไม่ปล่อย ให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งใช้ดุลพินิจโดยลำพัง แต่ต้องกำหนดบทบาทของตำรวจ อัยการ ศาล กรมราชทัณฑ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มหาเถรสมาคม เจ้าอาวาส และคณะสงฆ์ในพื้นที่ให้ชัดเจน รูปแบบที่เสนอ คือ Integrated Monastic Criminal Justice Model (IMCJM) ซึ่งประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1. Legal Authority หรือการกำหนดฐานอำนาจตามกฎหมายอย่างชัดเจน 2. Monastic Status Protection หรือการ คุ้มครองสถานะสมณเพศ 3. Proportional Detention หรือการใช้มาตรการควบคุมตัวตามหลักความจำเป็น และความได้สัดส่วน 4. Rights Protection หรือการคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา และ 5. Independent Oversight หรือกลไกตรวจสอบอิสระโดยศาลหรือคณะกรรมการร่วม

อภิปรายผลการวิจัย

1. มาตรการควบคุมตัวบุคคลที่ถูกกล่าวหากระทำความผิดอาญา พบว่า การควบคุมตัวบุคคล ต้องตั้งอยู่บนอำนาจตามกฎหมาย ความจำเป็น ความได้สัดส่วน และการคุ้มครองสิทธิ ทั้งนี้ อาจเนื่องจากว่า ได้สะท้อนหลักนิติธรรมในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาโดยตรง กล่าวคือ รัฐมีอำนาจจำกัดเสรีภาพของ บุคคลได้เฉพาะเมื่อมีกฎหมายให้อำนาจและมีเหตุจำเป็นเท่านั้น ไม่อาจใช้อำนาจเพียงเพื่อความสะดวกในการ สอบสวนหรือเพื่อสร้างแรงกดดันต่อผู้ถูกกล่าวหา ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับแนวคิดกระบวนการยุติธรรมทาง อาญาที่เน้นการตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจรัฐ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของวราพงษ์ ฤทธิ์ศรี (2562) ที่เสนอให้ เพิ่มบทบาทของอัยการและศาลในการตรวจสอบพยานหลักฐานและข้อเท็จจริง เพื่อลดการใช้อำนาจเกินขอบเขต ในชั้นสอบสวน

2. มาตรการควบคุมตัวพระภิกษุที่ถูกกล่าวหากระทำความผิดอาญา พบว่า การควบคุมตัวพระภิกษุ มีลักษณะเฉพาะที่ต้องพิจารณามากกว่าการควบคุมตัวบุคคลทั่วไป ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า การสละสมณเพศ มิใช่ผลทางกายภาพของการควบคุมตัวเท่านั้น แต่เป็นผลทางสถานะ ศักดิ์ศรี และความเชื่อมั่นของสาธารณะ การใช้มาตรา 29 โดยไม่มีหลักเกณฑ์ตรวจสอบที่เพียงพอจึงอาจขัดกับหลักสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์และหลัก ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของสำราญ ย่อยโรสงค์ (2569) ที่พบว่า การใช้อำนาจรัฐ ให้พระภิกษุสละสมณเพศในคดีอาญาควรผ่านกลไกตรวจสอบ เพราะพระภิกษุยังเป็นผู้ถูกกล่าวหาจนกว่าจะมี คำพิพากษาถึงที่สุด และสอดคล้องกับแนวคิดของอภิรักษ์ ปาसानะเก (2568) ที่อธิบายกฎหมายประเภทสำหรับ ภิกษุสงฆ์ คือ กฎหมายแผ่นดิน พระวินัย และจารีต ซึ่งต้องนำมาพิจารณาร่วมกันในการกำหนดมาตรการ ต่อพระภิกษุ

3. รูปแบบมาตรการที่เหมาะสมในการควบคุมตัวพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหากระทำความผิดอาญา พบว่า รูปแบบ IMCJM ที่เสนอในงานวิจัยมีลักษณะเป็นระบบบูรณาการระหว่างกฎหมายของรัฐกับพระธรรมวินัย โดยไม่ลดทอนอำนาจรัฐในการดำเนินคดีอาญา แต่กำหนดให้การใช้อำนาจต้องมีความชัดเจน โปร่งใส ตรวจสอบได้ และเคารพศักดิ์ศรีสมณเพศ ทั้งนี้ อาจเนื่องจากว่า การละสมณเพศควรเป็นมาตรการสุดท้ายเมื่อมีเหตุจำเป็นและผ่านการตรวจสอบแล้วอย่างละเอียดถี่ถ้วนตามกรอบจริยธรรมสำหรับการกำกับการใช้อำนาจรัฐ ซึ่งสอดคล้องกับหลักสัปปุริสธรรม 7 ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2539) ที่มีได้เป็นเพียงข้อเสนอทางกฎหมาย แต่เป็นจริยธรรมสำหรับกำกับการใช้อำนาจรัฐ คือ ธัมมัญญา เน้นการรู้เหตุและฐานกฎหมาย อัตถัญญา เน้นการรู้ผลกระทบ อัตตัญญา เน้นการรู้บทบาทของหน่วยงาน มัตตัญญา เน้นความพอดี กาลัญญา เน้นจังหวะเวลาที่เหมาะสม ปริสัญญูตา เน้นบริบทสังคม และบุคคลัญญา เน้นการพิจารณาบุคคลเป็นรายกรณี

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 รูปแบบ IMCJM: Integrated Monastic Criminal Justice Model

โมเดลนี้กำหนดให้องค์ประกอบทั้ง 5 ด้านทำงานร่วมกัน โดยมีการประสานงานระหว่างรัฐกับคณะสงฆ์เป็นกลไกสนับสนุน มีศาลหรือคณะกรรมการร่วมเป็นกลไกตรวจสอบ และมีหลักสิทธิมนุษยชนกับหลักสัปปุริสธรรม 7 เป็นกรอบกำกับการใช้ดุลพินิจของรัฐ เพื่อให้การควบคุมตัวเป็นไปอย่างชอบด้วยกฎหมาย จำเป็น ได้สัดส่วน และเคารพสถานะสมณเพศ

การควบคุมตัวพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหากระทำความผิดอาญาเป็นประเด็นที่ต้องสร้างสมดุลระหว่างอำนาจรัฐในการดำเนินคดีอาญา การคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา และการรักษาสถานะสมณเพศตาม

พระธรรมวินัย ผลการวิจัยยืนยันว่า แม่มาตรา 29 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 จะเป็นฐานกฎหมายสำคัญ แต่ยังไม่เพียงพอในด้านหลักเกณฑ์ การตรวจสอบ และแนวปฏิบัติที่เป็นมาตรฐาน

สรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และร่างกฎกระทรวงมีสาระสำคัญเพื่อกำหนดมาตรการควบคุมตัวพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยในคดีอาญาที่ยังคดีไม่ถึงที่สุด โดยให้ควบคุมตัวใน สถานที่ควบคุมเฉพาะพระภิกษุ ตามคำสั่งศาล แทนการบังคับสละสมณเพศโดยอัตโนมัติ เว้นแต่มีคำวินิจฉัยทางพระธรรมวินัย คำพิพากษาถึงที่สุด พระภิกษุสมัครใจสละสมณเพศ หรือมีกฎหมายบัญญัติไว้ชัดแจ้ง ทั้งนี้ เพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ หลักสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์ ศักดิ์ศรีสมณเพศ และพระธรรมวินัย ดังนั้น แนวทางที่เหมาะสมควรดำเนินการควบคู่กัน คือ แก้ไขพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มาตรา 29 และ 30 พร้อมเพิ่มมาตรา 30/1 และอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 6 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ออกกฎกระทรวง ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 89/1 เพื่อให้สถานที่ควบคุมเฉพาะพระภิกษุมีฐานกฎหมายชัดเจน ไม่ขัดลำดับศักดิ์ของกฎหมายและสอดคล้องกับหลักนิติธรรม สิทธิมนุษยชน และพระธรรมวินัย โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรเป็นหน่วยงานประสานหลัก ร่วมกับมหาเถรสมาคม กระทรวงยุติธรรม สำนักงานตำรวจแห่งชาติ สำนักงานอัยการสูงสุด กรมราชทัณฑ์ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จัดทำร่างแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และกฎหมายลำดับรอง ก่อนเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณาตามกระบวนการตรากฎหมาย

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ ได้แก่ 1. พระภิกษุ เจ้าอาวาส และคณะสงฆ์ กำหนดผู้รับผิดชอบในการรับตัว ประสานเจ้าหน้าที่ และคุ้มครองสถานะสมณเพศระหว่างดำเนินคดี 2. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จัดตั้งศูนย์ประสานงาน จัดทำทะเบียนผู้ประสานงาน และสนับสนุนสถานที่ควบคุมเฉพาะ 3. ตำรวจ และพนักงานสอบสวน ประเมินความจำเป็นก่อนควบคุมตัว แจ้งสิทธิ ประสานคณะสงฆ์ และหลีกเลี่ยงการเผยแพร่ภาพที่กระทบศักดิ์ศรีโดยไม่จำเป็น 4. พนักงานอัยการตรวจสอบความจำเป็นในการคัดค้านการปล่อยชั่วคราว และกลั่นกรองการใช้มาตรการที่กระทบสถานะสมณเพศ 5. ศาลและหน่วยงานควบคุมตัวพิจารณามาตรการทางเลือก สถานที่ควบคุมเฉพาะ และการทบทวนความจำเป็นในการควบคุมตัวเป็นระยะ และ 6. ประชาชนและสื่อมวลชน นำเสนอข้อมูลโดยเคารพหลักสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์ และหลีกเลี่ยงการประณามผู้ถูกกล่าวหา ก่อนมีคำพิพากษาถึงที่สุด และควรจะต้องจัดทำมาตรฐานขั้นตอนการปฏิบัติงาน (Standard Operating Procedure: SOP) แนวปฏิบัติสำหรับตำรวจ พนักงานสอบสวน อัยการ ราชทัณฑ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และคณะสงฆ์ เพื่อกำหนดขั้นตอนการจับกุม สอบสวน ควบคุมตัว การประสานงาน การคุ้มครองสิทธิ และการป้องกันการเผยแพร่ภาพที่กระทบต่อศักดิ์ศรีสมณเพศโดยไม่จำเป็น ควรกำหนดแบบประเมินความจำเป็นและความได้สัดส่วนก่อนใช้มาตรการที่กระทบต่อสถานะสมณเพศ

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ควรที่จะต้องศึกษาความเป็นไปได้ของสถานที่ควบคุมตัวเฉพาะสำหรับพระภิกษุ ผลกระทบของการสละสมณเพศก่อนคำพิพากษาถึงที่สุด กลไกตรวจสอบร่วมระหว่างศาลกับคณะสงฆ์ และกฎหมายเปรียบเทียบจากประเทศที่มีพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันสำคัญ เช่น ลาว เมียนมา ศรีลังกา กัมพูชา และภูฏาน

เอกสารอ้างอิง

- ณรงค์ ใจหาญ. (2568). หลักกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1 (พิมพ์ครั้งที่ 16 แก้ไขเพิ่มเติม). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด.
- ดิณเมธ วงศ์ใหญ่. (2569). ปัญหาการดำเนินอธิกรณ์ตามพระธรรมวินัยและการดำเนินกระบวนการพิจารณาทางอาญากับพระสงฆ์ : กรณีศึกษาเปรียบเทียบคณะสงฆ์นิกายเถรวาท. วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, 9(1), 232-263.
- ปัญญนิสาธ องค์กรปรัชญากุล. (2566). ความสัมพันธ์ระหว่างกฎหมายทั่วไปกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505. วารสารสมาคมรัฐประศาสนศาสตร์แห่งประเทศไทย, 5(9), 78-95.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2557). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 27). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วรพงษ์ ฤทธิ์ศรี. (2562). มาตรการตามกฎหมายเกี่ยวกับกลไกการตรวจสอบพยานหลักฐานตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา. วารสารสหวิทยาการวิจัยและวิชาการ, 4(4), 713-726.
- วัดบวรนิเวศวิหาร. (2564). สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส กับการพัฒนาศาสนาประเทศไทย. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์สุวิวัฒน์.
- ศักดิ์มงคล เอื้อคณิต. (2567). การบังคับใช้กฎหมายในคดีอาญา ศึกษากรณีการใช้อำนาจในการสอบสวน และการดำเนินคดีของพนักงานสอบสวน. วารสารนิติสาร, 1(2), 63-92.
- สำราญ ย่อยไธสงค์. (2569). การใช้อำนาจรัฐกับการละสมณเพศ กรณีต้องคดีอาญา ศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์ และพัฒนาการของกฎหมาย. วารสารปัญญาปณิธาน, 9(1), 177-195.
- อภิรักษ์ ปาसानะเก. (2568). กฎสามประเภทสำหรับภิกษุสงฆ์: การวิเคราะห์แนวคิดของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่, 3(5), 425-451.
- Denzin, N. K. & Lincoln, Y. S. (2000). Handbook of Qualitative Research. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Wynd, C. A. et al. (2003). Two Quantitative Approaches for Estimating Content Validity. Western Journal of Nursing Research, 25, 508-518.